

Adran 1: Cipolygon a materion eraill

Adroddiad Blynyddol 2010-2011

Cynnwys

Lles	04	Yr arweinyddiaeth mae llywodraethwyr ysgolion yn ei darparu	17
Strategaethau ar gyfer gwella medrau llythrennedd	06	Y cynnydd mae darparwyr wedi'i wneud ers eu harolygiad diwethaf	19
Llythrennedd o'r blynyddoedd cynnar trwy gydol oes	08	Barn dysgwyr a rhieni am ysgolion ac am ddarparwyr eraill	21
Oedrannau darllen	10	Heriau i addysg a hyfforddiant ôl-16	22
Medrau llythrennedd mewn addysg bellach	11	Diwallu anghenion yr economi	22
Dysgu Cymraeg fel ail iaith	12	Partneriaethau	23
Y safonau mae grwpiau penodol o ddysgwyr yn eu cyflawni	13	Defnyddio data	23
Dysgwyr dan anfantais	14		
Dysgwyr Sipsiwn a Theithwyr	15		
Dysgwyr mwy galluog a dawnus	16		
Dysgwyr hŷn	16		

Mae'r trefniadau arolygu newydd a gafodd eu cyflwyno eleni wedi rhoi sylw mwy pendant i rai agweddau allweddol ar addysg a hyfforddiant. Yn yr adrannau sy'n dilyn, rwy'n nodi rhai o'r pethau mae'r dystiolaeth arolygu rydyn ni wedi'i chasglu dros y flwyddyn academaidd ddiwethaf wedi'u cyfleu i ni am yr agweddau allweddol yma. Rwy'n rhoi sylw hefyd i rai o'r materion a gododd yn sgil y prif agweddau ar ein harolygiadau ac mewn arolygon mae AEM wedi'u gwneud.

Y prif feysydd dan sylw yw:

- lles;
- strategaethau ar gyfer gwella medrau llythrennedd;
- dysgu Cymraeg fel ail iaith;
- y safonau mae grwpiau penodol o ddysgwyr yn eu cyflawni;
- yr arweinyddiaeth mae llywodraethwyr ysgolion yn ei darparu;
- y cynnydd mae darparwyr wedi'i wneud ers eu harolygiad diwethaf;
- barn dysgwyr a rhieni am ysgolion ac am ddarparwyr eraill; a'r
- heriau i addysg a hyfforddiant ôl-16.

Lles

Mae'r fframwaith arolygu cyffredin newydd yn rhoi mwy o bwyslais ar arolygu lles, ac eleni rwy'n adrodd ar les dysgwyr yn fwy manwl nag o'r blaen. Mae'r dystiolaeth at ei gilydd yn awgrymu bod safonau lles yn uchel yn ein hysgolion ac mewn darparwyr eraill. Barn pobl ar les disgyblion yw ei fod yn dda neu'n well yn bron yr holl leoliadau nas cynhelir a'r ysgolion cynradd, uwchradd, arbennig ac annibynnol a gafodd eu harolygu. Mae lles yn dda neu'n well hefyd yn bron yr holl leoliadau dysgu yn y gwaith a dysgu oedolion yn y gymuned, ac yn y sefydliadau addysg bellach a gafodd eu harolygu.

Wrth lenwi i holiaduron, mae dysgwyr yn cael eu hannog i sôn am eu profiadau o'u haddysg, mae bron yr holl ddisgyblion yn yr ysgolion cynradd ac uwchradd yn dweud eu bod nhw'n teimlo'n ddiogel yn yr ysgol a'u bod nhw'n gwybod at bwy y gallan nhw fynd os ydyn nhw'n pryderu neu'n gofidio. Mae bron yr holl ddisgyblion cynradd a llawer o'r disgyblion uwchradd yn dweud bod yr ysgol yn eu haddysgu sut i fod yn iach, ac mae'r rhan fwyaf o'r disgyblion yn dweud eu bod nhw'n cael llawer o gyfleoedd rheolaidd i wneud ymarfer corff. Mae bron yr holl ddysgwyr mewn sefydliadau addysg bellach ac mewn lleoliadau dysgu yn y gwaith a dysgu oedolion yn y gymuned yn dweud eu bod nhw'n mwynhau dysgu a'u bod nhw'n teimlo'n ddiogel ac yn rhydd o unrhyw aflonyddu yn eu lleoliadau dysgu neu yn eu lleoliadau gwaith.

Yn y Cyfnod Sylfaen, mae mwynhad, lles, ymddygiad a datblygiad corfforol y plant yn gwella'n gyffredinol o ganlyniad i fod yn yr awyr agored. Mae bechgyn yn arbennig yn mwynhau cyfleoedd rheolaidd i redeg, neidio, balansio, dringo, archwilio ac arbrofi, ac yn elwa arnyn nhw. Dyma rai o'r pethau sy'n nodweddiadol o ddysgu yn yr awyr agored. Mae'r ffaith fod disgyblion yn cymryd mwy o ran mewn gweithgareddau

dysgu o'r fath yn effeithio'n gadarnhaol ar eu datblygiad personol a chymdeithasol, eu hymddygiad cyffredinol a'u lles. Er enghraifft, mae plant yn dyfalbarhau â gweithgareddau am gyfnodau hirach ac maen nhw'n fwy parod i roi cynnig ar bethau newydd. Mae plant swil yn aml yn dod yn fwy allblyg mewn sefyllfaoedd o'r fath, ac mae plant sydd ag anawsterau ymddygiad yn setlo'n well yn y dosbarth yn gyffredinol ar ôl gwneud tasgau yn yr awyr agored. Mae'n amlwg iawn bod y mwyafrif helaeth o blant yn y Cyfnod Sylfaen yn mwynhau dod i'r ysgol.

Mae bron pob un o'r plant mewn lleoliadau nas cynhelir ac mewn ysgolion cynradd yn gwybod beth yw bwyd iach a pha mor bwysig yw gwneud ymarfer corff. Mae llawer ohonyn nhw'n cymryd rhan mewn gweithgareddau allgyrsiol er mwyn cadw'n heini. Hefyd, mae'r rhan fwyaf o'r disgyblion uwchradd yn deall sut i fod yn iach ac maen nhw'n cymryd rhan mewn amrywiaeth fawr o weithgareddau corfforol. Mae dysgwyr yn elwa o gael amrywiaeth o gymorth, arweiniad a chyngor proffesiynol.

Mae'r holl blant bron mewn lleoliadau nas cynhelir yn cymryd rhan yn dda mewn gweithgareddau dysgu, maen nhw'n cyd-chwarae â phlant eraill ac mae'n amlwg eu bod nhw'n deall y rheolau a'r drefn arferol. Yn y rhan fwyaf o ysgolion cynradd, mae disgyblion yn ymddwyn yn dda, mae eu hagwedd tuag at ddysgu'n gadarnhaol ac maen nhw'n frwdfrydig ac yn llawn cymhelliant. Mae ymddygiad y disgyblion a'u hagwedd at ddysgu'n dda neu'n well mewn llawer o'r ysgolion uwchradd, ac yn dda iawn mewn tua thraean o'r ysgolion. Mae'r holl ddisgyblion bron yn yr ysgolion arbennig yn ymddwyn yn dda ac yn cyfrannu'n frwdfrydig at eu dysgu. Parhau i ostwng mae niferoedd y gwaharddiadau parhaol a'r gwaharddiadau cyfnod penodol, sy'n gyson â phatrwm y blynyddoedd diwethaf.

Ym mhob un o'r ysgolion cynradd bron, mae'r disgyblion yn ystyriol o bobl eraill ac yn eu trin â pharch a gofal. Yn y rhan fwyaf o'r ysgolion, mae'r disgyblion yn barod iawn i gymryd rhan mewn gweithgareddau cymunedol, er enghraifft fel cynghorwyr ysgol neu fel aelodau o bwyllgorau eco. Ond mewn lleiafrif o'r ysgolion mae rôl y disgyblion yn y dasg o benderfynu sut a beth y byddan nhw'n ei ddysgu'n rhy fach.

Mewn llawer o ysgolion uwchradd, mae'r disgyblion yn datblygu eu medrau bywyd a'u medrau cymdeithasol yn dda. Maen nhw'n cymryd rhan yn aml mewn gweithgareddau cymunedol ac yn cyfrannu at benderfyniadau ar y gwahanol agweddau ar fywyd yr ysgol mewn meysydd fel gwella'r amgylchedd, fel rhan o waith cyngor yr ysgol. Yn ychydig o'r ysgolion lle mae cyfraniad y disgyblion at fywyd a gwaith yr ysgol yn arbennig o gadarn, mae ganddyn nhw rôl bwysig yn y gweithgareddau hunanarfarnu ac yn y broses o ddatblygu cynlluniau gwella'r ysgol. Mewn lleiafrif sylweddol o'r ysgolion, maen nhw'n cael rhoi barn ar yr hyn y byddan nhw'n ei ddysgu a sut y byddan nhw'n dysgu.

Yr un dangosydd lles sy'n parhau'n siomedig yw lefel y presenoldeb. Nid yw cyfraddau presenoldeb yn yr ysgolion cynradd wedi newid fawr ddim dros y chwe blynydd diwethaf. Er eu bod nhw'n gwella'n araf yn yr ysgolion uwchradd, mae'r cyfraddau'n dal yn is na rhai Lloegr.

“Yr un dangosydd lles sy'n parhau'n siomedig yw lefel y presenoldeb. Nid yw cyfraddau presenoldeb yn yr ysgolion cynradd wedi newid fawr ddim dros y chwe blynydd diwethaf.”

Strategaethau ar gyfer gwella medrau llythrennedd

Yn adroddiad blynyddol y llynedd, dywedais fod lefel llythrennedd sylfaenol gormod o oedolion yn isel er gwaethaf y ffaith fod y lefel wedi codi rhywfaint yn ystod y chwe blynedd flaenorol. Soniais hefyd fod oed darllen tua 40% o'r disgyblion sy'n cyrraedd yr ysgolion uwchradd yn is na'u hoed cronolegol. Os nad yw disgyblion wedi cyrraedd lefel briodol o lythrennedd, ni allan nhw ddarllen yn ddigon da i gadw i fyny â'r gwaith yn eu gwersi. Ac, yn nes ymlaen, ni fyddan nhw'n gallu mynd yn eu blaenau at lefel uwch o addysg a hyfforddiant, na chyfrannu'n llawn at eu cymunedau neu fel aelodau o'r gweithlu.

Rydyn ni'n gwybod bod datblygu'r medrau llythrennedd hanfodol yn effeithio'n gadarnhaol ar y safonau ym mhob un o'r pynciau. Dyma pam mae'r ysgolion gorau'n rhoi cymaint o bwyslais ar wella darllen ac ysgrifennu eu disgyblion.

Mae'r ysgolion yma wedi llwyddo i wneud hyn drwy:

- ddefnyddio chwarae creadigol, dramâu a storïau i ennyn brwdfrydedd disgyblion ac i'w helpu i ddysgu medrau llefaredd;
- datblygu medrau llefaredd y disgyblion er mwyn codi eu hyder yn eu gallu i ddweud stori ac i drosi syniadau a delweddau'n storïau ysgrifenedig;
- cynnig dewis da o ddeunyddiau darllen cyffrous a chyfleoedd ysgrifennu sy'n apelio at y disgyblion ac yn eu hysgogi i ddysgu;
- addysgu ffoneg yn rheolaidd;
- rhoi systemau ysgol-gyfan ar waith a fydd yn datblygu llythrennedd y disgyblion o gam i gam ym mhob un o feysydd y cwricwlwm;
- cynllunio cyfleoedd cyson i'r disgyblion gymhwyso'u medrau mewn amrywiaeth fawr o wersi a chyd-destunau; a
- gwneud yn siŵr bod athrawon yr holl bynciau'n defnyddio dull cyson o asesu ac o olrhain cynnydd y disgyblion mewn llythrennedd.

Mae'r rhan fwyaf o'r ysgolion yn gofyn i athrawon gofnodi'r adegau yn ystod eu gwersi pan fyddan nhw'n rhoi sylw i agweddau ar fedrau llythrennedd. Ond, yn ymarferol, ychydig iawn sydd wedi gosod cynllun manwl ar gyfer datblygu medrau'r disgyblion o gam i gam ym mhob un o feysydd y cwricwlwm. Yn un o bob pump o'r ysgolion cynradd a gafodd eu harolygu, dim ond digonol yw'r gwaith cynllunio cwricwlwm, ac nid oes digon o gyfleoedd i'r disgyblion gymhwyso'u medrau ym mhob rhan o'r cwricwlwm, yn enwedig eu medrau ysgrifennu. Yn chwarter o leiaf o'r adroddiadau arolygu ar ysgolion cynradd, mae'r arolygwyr yn dweud bod angen gwella'r medrau llythrennedd, a'r medrau ysgrifennu'n benodol, ac y dylai'r ysgolion wella'r gwaith o gynllunio ar gyfer dilyniant.

“

“Yn un o bob pump o'r ysgolion cynradd a gafodd eu harolygu, dim ond digonol yw'r gwaith cynllunio cwricwlwm, ac nid oes digon o gyfleoedd i'r disgyblion gymhwyso'u medrau ym mhob rhan o'r cwricwlwm, yn enwedig eu medrau ysgrifennu.”

Yn yr un ffordd, dim ond ychydig o'r ysgolion uwchradd sy'n dechrau'r broses gyda chynllun i ddatblygu medrau, gan seilio'u cwricwlwm ar y cynllun hwnnw. Nid yw chwarter yr ysgolion uwchradd yn cydlynu'r ddarpariaeth medrau'n briodol nac yn monitro cysondeb ac effaith y ddarpariaeth yn y gwersi ar draws y cwricwlwm. Roedd mwy na thraean o'r adroddiadau arolygu ar ysgolion uwchradd eleni'n argymhell bod lle i wella'r dull o gydlynu medrau ar draws y cwricwlwm ac i gynllunio ar gyfer dilyniant.

Cynllunio ar gyfer llythrennedd a rhifedd ar draws y cwricwlwm

Yn rhy aml, mae athrawon yn cynllunio'r cwricwlwm fel pynciau ar wahân, heb ystyried yn ddigon aml fod pynciau fel hanes neu ddaearyddiaeth yn gallu bod yn gyd-destun i ddisgyblion ddatblygu eu medrau llythrennedd a rhifedd. O ganlyniad, nid yw'r disgyblion yn cymhwyso'u medrau rhif, darllen ac ysgrifennu estynedig yn ddigon aml yng nghyd-destun yr holl bynciau.

Dim ond ychydig o'r ysgolion sy'n seilio'u gwaith o gynllunio'r cwricwlwm cyfan ar fedrau. Mae'r ysgolion yma'n cynllunio gweithgareddau sy'n mynd yn fwy cymhleth wrth i'r disgyblion symud drwy'r ysgol. Y nod yw datblygu o gam i gam eu medrau meddwl, cyfathrebu, technoleg gwybodaeth a chyfathrebu, a rhif. Yn yr achosion da lle mae'r ysgolion yn cynllunio'r cwricwlwm ar sail medrau, mae'r athrawon yn gweithio gyda'i gilydd i gynllunio ar gyfer pob grŵp oed. Maen nhw'n cynllunio gwersi pwnc neu wersi â thema'n bwrpasol i ddatblygu medrau penodol.

I gael rhagor o wybodaeth am hyn cyfeiriwch at ein cylch gwaith ar 'Y Fframwaith Sgiliau ar gyfer cyfnod allweddol 2.'

Llythrennedd o'r blynyddoedd cynnar trwy gydol oes

Yn gyffredinol mae'r Cyfnod Sylfaen yn effeithio'n gadarnhaol ar siarad, gwrando a darllen y plant. Erbyn hyn mae plant yn cael mwy o gyfleoedd a chyfleoedd gwell i siarad, ac mae ganddyn nhw bethau mwy cyffrous i siarad amdany'n nhw. Er hynny, araf yw cynnydd lleiafrif o'r plant mewn ysgrifennu wrth iddyn nhw symud drwy'r Cyfnod Sylfaen. Yn tua chwarter yr ysgolion cynradd, nid yw gwaith ysgrifennu'r plant yn y Cyfnod Sylfaen yn cyrraedd safon ddigon da. Mewn lleiafrif o'r ysgolion, nid yw'r athrawon yn siŵr faint o addysgu uniongyrchol ddylai gael ei wneud yn y Cyfnod Sylfaen. Mae hyn yn golygu weithiau nad oes digon o addysgu uniongyrchol o'r medrau darllen ac ysgrifennu pwysig yn cael ei wneud.

Mae llawer o ddisgyblion y mwyafrif o'r ysgolion cynradd yn datblygu medrau darllen priodol o fewn y cwricwlwm sydd ar gael, ac maen nhw'n gallu darllen mewn gwahanol gyd-destunau. Ond mae oed darllen lleiafrif o ddisgyblion yr ysgolion yma'n llawer is na'u hoed cronolegol. Yn ychydig o'r ysgolion, nid yw'r rhan fwyaf o'r disgyblion yn darllen yn gywir ac nid ydyn nhw'n deall y deunydd yn ddigon da.

Nid yw medrau ysgrifennu disgyblion wedi datblygu gystal â'u medrau darllen erbyn diwedd cyfnod allweddol 2, ac nid yw mwyafrif ohonyn nhw'n ysgrifennu darnau hir nac yn dysgu i wella'u gwaith drwy ailddrafftio. Ychydig o ddisgyblion sy'n ysgrifennu'n dda neu'n ysgrifennu darnau hir mewn pynciau heblaw am y Gymraeg fel iaith gyntaf neu'r Saesneg. Er enghraifft, nid yw disgyblion hŷn yn ysgrifennu disgrifiadau manwl yn hanes nac yn gwneud nodiadau cynhwysfawr ar yr ymchwiliadau gwyddoniaeth maen nhw wedi'u cynnal.

At ei gilydd mae deilliannau asesiadau athrawon ar gyfer iaith ar ddiwedd cyfnod allweddol 2 yn rhy hael. Er hynny, dim ond gwelliannau bach oedd i'w gweld yn y ffigurau yn y blynyddoedd diwethaf o ran canrannau'r disgyblion sy'n cyflawni'r lefel 4 a ddisgwylir mewn darllen ac ysgrifennu mewn Cymraeg iaith gyntaf a Saesneg. Mae'r safonau mewn ysgrifennu'n dal yn is na'r safonau mewn darllen. Mae merched yn dal i wneud yn well na bechgyn ym mhob mesur, yn enwedig mewn darllen, er bod y bwch wedi lleihau ychydig ers y llynedd.

Yn yr ysgolion uwchradd, mae asesiadau'r athrawon yng nghyfnod allweddol 3 yn awgrymu darlun sy'n gwaethygu. Mae'r safonau mewn ysgrifennu'n dal yn is na'r safonau mewn darllen. Mae tua un o bob deg o'r disgyblion sy'n cyrraedd y lefel ddisgwylidig mewn darllen ac ysgrifennu ar ddiwedd cyfnod allweddol 2 yn methu gwneud digon o gynnydd i gyrraedd y lefel 5 a ddisgwylir erbyn diwedd cyfnod allweddol 3.

Yn achos tua un o bob wyth o'r ysgolion uwchradd lle mae'r safonau'n rhagorol, mae'r disgyblion yn defnyddio'u medrau llythrennedd yn effeithiol. Er enghraifft, maen nhw'n darllen ac yn cyfod gwybodaeth yn dda ac yn defnyddio gwahanol arddulliau i'w chyflwyno i wahanol gynulleidfaoedd. Mae llawer o'r disgyblion yn y rhan fwyaf o'r ysgolion yn deall y deunydd maen nhw'n ei ddarllen, ac maen nhw'n casglu ac yn dehongli gwybodaeth yn dda. Ond yn ychydig o'r ysgolion, mae medrau darllen lleiafrif o'r disgyblion yn brin, ac mae hyn yn amharu ar eu cynnydd ym mhob pwnc. Yn yr ysgolion yma, nid yw'r disgyblion mwy galluog yn cael digon o gyfleoedd cyson i astudio ac i ddadansoddi testunau cymhleth.

Addysgu ffoneg yn systematig

Mae Ysgol Gynradd Coed Efa yng Nghwmbrân yn addysgu ffoneg yn systematig i blant yn y Cyfnod Sylfaen.

Mae'r plant yn mynd ati'n rheolaidd i ymarfer er mwyn datblygu o gam i gam wrth ddilyn y rhaglen. Mae cyflymder cyflwyno'r rhaglen yn sicrhau bod plant yn dysgu'r medrau sy'n angenrheidiol i ddatblygu eu darllen yn gyflym. Dyma nodweddion y rhaglen:

- mae'n glir, yn systematig ac yn datblygu o gam i gam drwy gydol y Cyfnod Sylfaen;
- mae'r sesiynau ffoneg yn cael eu cynnal yn aml ac yn rheolaidd;
- mae'r dull o gyflwyno'r rhaglen yn fywiog ac mae'n osgoi ailadrodd diangen; ac
- mae'r athrawon yn cymell y plant drwy ddefnyddio dulliau diddorol, fel defnyddio amgylchedd yr awyr agored i chwilio am eiriau sy'n dechrau gyda'r un sain.

Am fod y dull cyflwyno'n systematig, mae'r plant yn casglu'r wybodaeth, y ddealltwriaeth a'r medrau ffoneg angenrheidiol ar yr adeg iawn. Mae'r rhaglen wedi effeithio'n sylweddol ar safonau llythrennedd pob disgybl.

I gael rhagor o wybodaeth am hyn cyfeiriwch at ein cylch gwaith ar '**Llythrennedd a'r Cyfnod Sylfaen.**'

“

“Ble mae'r ddarpariaeth wedi'i chynllunio'n dda, mae lleiafrif sylweddol o'r dysgwyr yn dysgu'r medrau yma ar lefel u.wch na'r hyn sy'n ofynnol yn ôl eu fframwaith cymwysterau”

Yn llawer o'r ysgolion uwchradd, mae cyfleoedd da ar gael i'r disgyblion ysgrifennu'n glir ar gyfer amryw o wahanol bwrpasau a chynulleidfaoedd. Maen nhw'n gallu ysgrifennu adroddiadau manwl am ddigwyddiadau ym mhynciau'r dyniaethau. Ond yn chwarter yr ysgolion uwchradd, nid yw safonau ysgrifennu'r disgyblion gystal â'r agweddau eraill ar lythrennedd. Yn yr achosion yma, nid yw'r disgyblion yn ysgrifennu digon o ddarnau hir, ac maen nhw'n gwneud camgymeriadau sylfaenol mewn sillafu, atalnodi a gramadeg.

Mae'r rhan fwyaf o'r awdurdodau lleol wedi hen sefydlu mentrau i wella llythrennedd. Ond mae'n anodd barnu effaith y mentrau yma ar safonau gan nad yw swyddogion yn mynd ati'n ddigon da i olrhain cynnydd y disgyblion.

At ei gilydd, mae'r sefydliadau addysg bellach yn cynnig dewis da o gyfleoedd i'w dysgwyr ddatblygu a gwella'u medrau llythrennedd. Mae'r rhan fwyaf o'r dysgwyr yn datblygu'r medrau yma'n dda, ac mae gwaith ysgrifenedig y rhan fwyaf ohonyn nhw'n briodol i'w lefel astudio. Er hynny, mae gallu dysgwyr y sefydliadau addysg bellach i ennill eu cymwysterau medrau hanfodol yn amrywio cryn dipyn. Yn yr un ffordd, mae cryn dipyn o amrywiaeth i'w weld yng nghynnydd dysgwyr y lleoliadau dysgu yn y gwaith o safbwynt ennill cymwysterau medrau hanfodol. Ble mae'r ddarpariaeth wedi'i chynllunio'n dda, mae lleiafrif sylweddol o'r dysgwyr yn dysgu'r medrau yma ar lefel uwch na'r hyn sy'n ofynnol yn ôl eu fframwaith cymwysterau. Mae gormod o ddarparwyr yn peidio â rhoi digon o flaenoriaeth i ddatblygu medrau llythrennedd y dysgwyr.

Mae gan y rhan fwyaf o'r dysgwyr sy'n oedolion mewn lleoliadau dysgu yn y gymuned y medrau llythrennedd sy'n angenrheidiol i lwyddo ar eu cyrsiau. Er hynny, mae gormod o amrywio o ran faint o'r dysgwyr ar gyrsiau addysg sylfaenol i oedolion sy'n mynd ymlaen i ennill y cymwysterau roedden nhw'n gobeithio'u cael. Nid oes digon o ddarpariaeth ar draws Cymru i gynorthwyo oedolion i wella'u medrau sylfaenol. Nid oes digon o oedolion y mae lefel eu medrau sylfaenol yn isel, yn symud ymlaen i gymwysterau lefel 2. Ar ben hynny, nid yw darparwyr addysg sylfaenol i oedolion yn cynllunio'n ddigon da i ddenu dysgwyr sy'n oedolion ifanc sydd heb ennill cymwysterau lefel 2 yn Saesneg neu fathemateg tra'r oedden nhw yn yr ysgol.

Oedrannau darllen

Roedd adroddiad blynyddol y llynedd yn awgrymu bod angen datblygu dull o asesu medrau llythrennedd sy'n gyffredin i Gymru gyfan. Yn ddiweddar, mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi cynlluniau i gyflwyno fframwaith llythrennedd cenedlaethol a phroffion darllen gorfodol i ddisgyblion.

Eleni, fe wnaethom arolwg o ysgolion uwchradd eto er mwyn canfod sut mae ysgolion yn gwneud profion ar fedrau darllen disgyblion. Anfonodd tua 50 o ysgolion ymateb a oedd i raddau helaeth yn cadarnhau canfyddiadau'r llynedd. At ei gilydd, mae oed darllen 40% o'r disgyblion ar adeg eu derbyn i ysgolion uwchradd dros chwe mis yn is na'u hoed cronolegol. Mae oed darllen 20% yn is na naw mlynedd a chwe mis, sef y lefel sy'n cael ei derbyn yn gyffredinol fel lefel llythrennedd gweithredol. Mae oed darllen tua 20% arall rhwng chwech a 18 mis yn is na'u hoed gwirioneddol. Mae'r ffigurau yma'n uwch na'r disgwyl, gan mai dim ond tua 17% o'r disgyblion yn 2011 oedd wedi methu cyrraedd y lefel ddarllen ddisgwyliedig yn asesiadau'r athrawon ar ddiwedd cyfnod allweddol 2. Nid yw'r asesiadau yma gan athrawon yn cynnwys profion uniongyrchol i fesur oed darllen.

Mae tua dwy o bob tair o'r ysgolion uwchradd a ymatebodd yn cael data ar oedrannau darllen y disgyblion oddi wrth eu hysgolion cynradd partner. Mae llawer o'r ysgolion uwchradd yn teimlo bod y wybodaeth yma'n ddefnyddiol. Ond nid yw lleiafrif o'r ysgolion uwchradd yn cael unrhyw wybodaeth am oedrannau darllen oddi wrth eu hysgolion cynradd partner.

Mae bron yr holl ysgolion uwchradd yn asesu oedrannau darllen y disgyblion ar adeg eu derbyn i Flwyddyn 7, fel arfer yn ystod eu mis cyntaf yn yr ysgol. Mae'r ysgolion yn defnyddio llawer o wahanol broffion i wneud hyn, ac mae tua hanner yr ysgolion yn gwneud profion darllen pellach, gan amlaf ym Mlwyddyn 8 neu Flwyddyn 9. O'r ysgolion a gymerodd ran yn yr arolwg, mae tua dwy ysgol o bob pump yn cynnal profion darllen bob blwyddyn trwy gydol cyfnod allweddol 3. Mae llawer o'r ysgolion yn gwneud profion darllen pellach ar gyfer grwpiau penodol o ddisgyblion y mae angen cymorth ychwanegol arnyn nhw gyda'u darllen.

Medrau llythrennedd mewn addysg bellach

Fe gynhalion ni arolwg tebyg o addysg bellach yng Nghymru. Gofynnion ni i'r sefydliadau ddweud wrthym sut maen nhw'n mynd ati i asesu medrau llythrennedd dysgwyr ar adeg eu cofrestru yn y coleg, pa gymorth mae'r coleg yn ei gynnig, a beth yw effaith y cymorth yma ar gynnydd y dysgwyr. Llenwodd tua hanner y sefydliadau'r holiadur. Gwelom fod sefydliadau addysg bellach yn gwneud asesiad cychwynnol o fedrau bron yr holl ddysgwyr.

Yn 2010-2011, aseswyd bod medrau llythrennedd tua un o bob pum dysgwr yn is na lefel 1, a medrau bron i dri o bob pump ar lefel 1. Roedd tua chwarter y dysgwyr ar lefel 2. Mae'r sefydliadau'n cynnig dewis o raglenni cymorth llythrennedd, gan gynnwys cymorth y tu allan i'r dosbarth, cymorth un-i-un yn y dosbarth a chymorth yn y dosbarth i grwpiau bach. Roedd llai nag un o bob tri o'r dysgwyr a gafodd gyfle i gael cymorth y tu allan i'r dosbarth wedi mynd i'r sesiynau yma am dymor llawn, a dim ond tua un o bob chwe dysgwr oedd yn dal i fynd ar ôl tymor. Manteisiodd llai na hanner y dysgwyr a gafodd gyfle i gael cymorth un-i-un yn y dosbarth ar yr opsiwn yma, a tua dau o bob tri dysgwr a gafodd gyfle i gael cymorth yn y dosbarth i grwpiau bach a fanteisiodd ar y cynnig.

Mae llawer o sefydliadau addysg bellach yn peidio â mesur effaith eu rhaglenni cymorth ar safonau llythrennedd y dysgwyr.

Dysgu Cymraeg fel ail iaith

Eleni, llwyddodd tua hanner y disgyblion mewn ysgolion cynradd cyfrwng Saesneg i gyrraedd y lefel a ddisgwylir mewn Cymraeg fel ail iaith erbyn diwedd cyfnod allweddol 2. Er bod y gyfran yma'n welliant ar y llynedd, mae'n dal yn is na'r gyfran ar gyfer yr holl bynciau eraill. Mae llawer o'r disgyblion yn cychwyn yn dda wrth ddysgu Cymraeg yn y Cyfnod Sylfaen, ond nid ydyn nhw'n datblygu eu medrau Cymraeg yn ddigon da yng nghyfnod allweddol 2. Nid yw'r athrawon yn cynnig digon o gyfleoedd i'r disgyblion yma ddatblygu eu gwybodaeth a'u gallu i ddeall yr iaith. Nid yw eu disgwyliadau o'r hyn y gall y disgyblion ei gyflawni'n ddigon uchel. Y rheswm pennaf am hyn yw nad yw llawer o'r athrawon yn ddigon hyderus ac nid oes ganddyn nhw ddigon o wybodaeth i addysgu'r iaith ar y lefel uchel sy'n briodol.

Yn yr un ffordd, yn llawer o'r ysgolion uwchradd cyfrwng Saesneg, nid oes digon o gyfleoedd i'r disgyblion wella'u gallu i ddefnyddio'r Gymraeg heblaw yn y gwersi Cymraeg. Yn 2011, llwyddodd tua dau o bob tri disgybl cyfnod allweddol 3 i gyrraedd y lefel 5 ddisgwyliedig neu lefel uwch mewn Cymraeg fel ail iaith. Mae hyn yn cynnal y gwelliant cyson rydyn ni wedi'i weld dros y pum mlynedd diwethaf. Ond mae safonau Cymraeg fel ail iaith yn dal yn is na'r safonau yn yr holl bynciau eraill, ac mae'r bwlch rhwng perfformiad bechgyn a pherfformiad merched yn fwy hefyd nag ar gyfer yr holl bynciau eraill.

Dim ond tua dau o bob tri disgybl yng nghyfnod allweddol 4 sy'n ennill cymhwyster cydnabyddedig mewn Cymraeg fel iaith gyntaf neu fel ail iaith. Mae tuedd tuag i lawr wedi bod yng nghyfran y disgyblion sydd wedi'u cofrestru ar gyfer y cwrs TGAU llawn mewn Cymraeg fel ail iaith. Yn 2011, llai na hanner y disgyblion a oedd yn cymryd arholiad TGAU mewn Cymraeg fel ail iaith oedd wedi cofrestru ar gyfer y cwrs llawn.

Nid oes digon o gyrsiau cyfrwng Cymraeg neu gyrsiau dwyieithog o hyd i ddiwallu anghenion siaradwyr Cymraeg yn y cyfnod ôl-16. Yn hanner y sefydliadau addysg

bellach a gafodd eu harolygu eleni, mae'r dysgwyr yn gallu datblygu eu medrau Cymraeg, er enghraifft, trwy raglen Bagloriaeth Cymru ac mewn dosbarthiadau a thiwtorialau eraill. Ond ychydig o'r dysgwyr yma sy'n cwblhau eu gwaith cwrs neu eu haseiniadau yn Gymraeg. Yn y sefydliadau eraill a gafodd eu harolygu, mae'r ddarpariaeth Gymraeg yn brin iawn. Araf hefyd yw'r gwelliant yn y ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg mewn dysgu yn y gwaith, a dim ond ychydig o'r darparwyr sy'n annog y dysgwyr i astudio neu i gwblhau eu hasesiadau yn Gymraeg.

Hyd yn oed yn yr ardaloedd lle mae llawer o bobl yn siarad yr iaith, dim ond ychydig o gyrsiau dysgu oedolion yn y gymuned sydd ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg. Pan fyddan nhw'n cael y cyfle, mae'r rhan fwyaf o'r dysgwyr sy'n Gymry Cymraeg ac yn oedolion yn dod yn eu blaenau'n dda.

Yn y ganolfan Cymraeg i oedolion a gafodd ei harolygu eleni, mae dewis da o gyrsiau ar gael ar bob lefel. Mae'r rhan fwyaf o'r dysgwyr Cymraeg i oedolion yn llawn brwdfrydedd, yn dod yn eu blaenau'n dda ac yn defnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol yn aml.

Y safonau mae grwpiau penodol o ddysgwyr yn eu cyflawni

Mae gan y gwahanol grwpiau o ddysgwyr eu gwahanol anghenion dysgu eu hunain. Ymhlith y grwpiau yma mae dysgwyr dan anfantais, disgyblion mwy galluog a dawnus, a dysgwyr sy'n oedolion hŷn. Mae dysgwyr dan anfantais yn cynnwys dysgwyr sydd â hawl i gael prydau ysgol am ddim, dysgwyr o grwpiau lleiafrifoedd fel plant sy'n derbyn gofal a phlant sipsiwn a theithwyr, a dysgwyr sydd wedi'u hadnabod fel rhai sydd angen cymorth ychwanegol. Erbyn hyn mae'r fframwaith arolygu cyffredin newydd yn gofyn yn benodol i arolygwyr edrych ar ddulliau'r darparwyr o adnabod yr anghenion yma a rhoi sylw iddyn nhw.

Mae'r cymorth mae darparwyr yn ei gynnig i'r grwpiau yma o ddysgwyr yn amrywio'n fawr. Ar y cyfan, nid yw darparwyr yn defnyddio data na systemau asesu'n ddigon da i adnabod grwpiau o ddysgwyr sy'n tangyflawni, nac i olrhain cynnydd y dysgwyr hynny. Ar ôl iddyn nhw gael eu hadnabod, mae angen cymorth penodol a phwrpasol ar y dysgwyr yma i'w helpu i wireddu eu potensial. Maen nhw hefyd angen addysgu a dysgu da. Ond at ei gilydd nid yw'r ddarpariaeth yn ddigon pwrpasol nac yn cael ei thargedu'n ddigon gofalus i ddiwallu anghenion y dysgwyr yma.

Dysgwyr dan anfantais

Mae'r ychydig o ysgolion sy'n cynorthwyo dysgwyr dan anfantais yn dda, yn dadansoddi data'n drylwyr er mwyn gallu gweld ble i dargedu cymorth a ble i weithredu dulliau systematig, ysgol-gyfan i gynorthwyo'r dysgwyr yma. Mae'r ysgolion yma'n teilwra'r cwricwlwm i ddiwallu anghenion y dysgwyr i gyd, ac maen nhw'n codi cyflawniad dysgwyr dan anfantais drwy roi pwyslais ar roi gwaith i'r disgyblion mewn gwersi a fydd yn gwella medrau penodol. Maen nhw hefyd yn cynnig mentora i ddisgyblion unigol, a chymorth ychwanegol gyda medrau sylfaenol a gwaith cartref.

Dim ond ychydig o ysgolion sydd wedi gosod amcan penodol i dargedu cymorth at ddysgwyr dan anfantais yn y cyfnod trosglwyddo rhwng cyfnod allweddol 2 a chyfnod allweddol 3. Nid yw'r holl wybodaeth am ddysgwyr dan anfantais yn cael ei throsglwyddo'n systematig o'r ysgolion cynradd i'r ysgolion uwchradd o hyd. At ei gilydd, nid yw'r ysgolion yn datblygu'r cysylltiadau sydd ganddyn nhw ag ysgolion eraill yn ddigon da i rannu a datblygu eu strategaethau i fynd i'r afael ag anfantais.

Mae bron yr holl ddarparwyr dysgu yn y gwaith a'r sefydliadau addysg bellach yn cynnig rhaglenni addas i ddysgwyr o ardaloedd o amddifadedd er mwyn iddyn nhw aros mewn addysg neu hyfforddiant. Yn gyffredinol mae gwybodaeth ar gael gan ddarparwyr sy'n nodi canran y dysgwyr sy'n byw mewn ardaloedd o amddifadedd. Er hynny, nid yw darparwyr yn mynd ati'n ddigon da i ddadansoddi data am ddysgwyr i wybod a ydyn nhw'n denu cyfran ddigon uchel o ddysgwyr o ardaloedd o amddifadedd. Yn gyffredinol, mae dysgwyr yn cael gofal, cymorth ac arweiniad da. Ond nid yw'r darparwyr yn monitro lefel y cymorth i ddysgwyr o ardaloedd o amddifadedd na'r nifer sy'n cael cymorth. Ac nid ydyn nhw'n dadansoddi data ar gyfraddau cwblhau a chyrhaeddiad y dysgwyr yn ddigon da i ddangos effaith y trefniadau arweiniad a chymorth yma ar berfformiad y dysgwyr. Dim ond nifer bach o'r darparwyr sy'n cymharu cyflawniadau dysgwyr o ardaloedd o amddifadedd neu gyflawniadau dysgwyr sy'n derbyn cymorth ariannol, yn erbyn perfformiad dysgwyr eraill.

Dull ysgol-gyfan o gynorthwyo dysgwyr dan anfantais

Mae Ysgol Bryngwyn yn Llanelli wedi rhoi strategaethau llwyddiannus ar waith i wella presenoldeb, agweddau a chyflawniad dysgwyr dan anfantais.

I weld mwy o wybodaeth am hyn, cyfeiriwch at yr [astudiaeth achos](#).

“

“Er hynny, nid yw darparwyr yn mynd ati'n ddigon da i ddadansoddi data am ddysgwyr i wybod a ydyn nhw'n denu cyfran ddigon uchel o ddysgwyr o ardaloedd o amddifadedd.”

Dysgwyr Sipsiwn a Theithwyr

Mae ysgolion ac awdurdodau lleol yn wynebu heriau arbennig o ran gwella deilliannau disgyblion Sipsiwn a Theithwyr. Y ffactorau pwysicaf o ran gwella deilliannau disgyblion Sipsiwn a Theithwyr yw gwella'u presenoldeb a'u hagwedd at yr ysgol. Mae hon yn her fawr i'r staff sy'n gweithio gyda'r dysgwyr yma. Mae'n golygu newid agweddau sydd wedi'u sefydlu'n gadarn yn y gymuned Sipsiwn a Theithwyr ac yn yr ysgolion eu hunain.

Er bod camau gweithredu staff awdurdodau lleol yn dechrau gwella cyfraddau presenoldeb mewn rhai achosion prin, mae cyfraddau presenoldeb cyffredinol disgyblion Sipsiwn a Theithwyr oed ysgol uwchradd yn dal yn rhy isel.

Nid yw'r rhan fwyaf o'r ysgolion yn addasu eu dulliau gweithredu i ddiwallu anghenion disgyblion Sipsiwn a Theithwyr. At ei gilydd, ychydig o ysgolion uwchradd sydd wedi rhoi polisiau neu arferion ar waith i roi sylw i'w hanghenion. Ychydig o ysgolion sy'n addasu'r cwricwlwm i geisio gwneud y disgyblion eraill yn fwy ymwybodol o draddodiadau a gwerthoedd teuluoedd Sipsiwn a Theithwyr.

Strategaethau effeithiol i gynorthwyo disgyblion Sipsiwn a Theithwyr

Mae Ysgol Uwchradd Gatholig ac Anglicanaidd Sant Joseff yn Wrecsam wedi datblygu strategaethau effeithiol i gynorthwyo disgyblion Sipsiwn a Theithwyr. Mae'r strategaethau wedi helpu i leihau cyfraddau gwahardd ac wedi cynyddu'r niferoedd sy'n cymryd rhan mewn gweithgareddau allgyrsiol.

I weld mwy o wybodaeth am hyn, cyfeiriwch at yr [astudiaeth achos](#).

“

“Mae hon yn her fawr i'r staff sy'n gweithio gyda'r dysgwyr yma. Mae'n golygu newid agweddau sydd wedi'u sefydlu'n gadarn yn y gymuned Sipsiwn a Theithwyr ac yn yr ysgolion eu hunain.”

Dysgwyr mwy galluog a dawnus

Ar y cyfan, nid yw ysgolion cynradd yn adnabod disgyblion mwy galluog a dawnus yn ddigon da, nac yn cynnig digon o her i ymestyn y disgyblion yma. Nid oes digon o'r disgyblion yma'n cyflawni ar lefel uwch na'r lefel a ddisgwylir ar ddiwedd cyfnod allweddol 1 a chyfnod allweddol 2.

Yn yr ychydig o ysgolion cynradd sy'n cynnig y ddarpariaeth orau, mae dadansoddi data a deilliannau asesu'n drylwyr yn helpu i adnabod y disgyblion mwy galluog a dawnus.

Yn yr ysgolion yma, mae'r disgyblion yn cael eu hadnabod, ac mae dewis da o ddarpariaeth ychwanegol ar gael ar eu cyfer. Mae'r athrawon yn olrhain eu cynnydd yn ofalus.

Ble mae'r ddarpariaeth yn dda, fe welon ni dulliau dysgu ac addysgu cyson ar draws yr ysgolion. Mae gweithgareddau allgyrsiol mwy perthnasol ar gael, ac mae cysylltiadau cadarn ag ysgolion uwchradd i hwyluso'r trosglwyddo ac i sicrhau bod gweithgareddau heriol a datblygu addas yn parhau.

Ble mae'r ysgolion yn hyrwyddo dulliau dysgu unigol neu bersonol, mae'r disgyblion mwy galluog a dawnus yn elwa'n fawr, yn enwedig o gael rheolaeth dros eu dulliau dysgu eu hunain a'r hyn y maen nhw'n ei ddysgu.

Dysgwyr hŷn

Yn gyffredinol, mae partneriaethau dysgu oedolion yn y gymuned ar draws Cymru'n cynnig cymorth effeithiol i ddysgwyr rhwng 50 a 65 oed sydd heb fod mewn gwaith neu sy'n perthyn i grwpiau sydd heb fod yn manteisio ar ddysgu y tu allan i'w cymunedau. Drwy gyfleoedd dysgu yn y gymuned, mae llawer o'r bobl hŷn yma wedi datblygu eu medrau llythrennedd, rhifedd a thechnoleg gwybodaeth a chyfathrebu, ac wedi gwella'u gobaidh o gael swyddi.

Ond nid yw dysgwyr hŷn, yn enwedig y rhai sydd dros 65 oed ac wedi ymddeol, yn cael yr un cyfleoedd addysg a chyfleoedd datblygu medrau a allai sicrhau eu hiechyd a'u lles yng nghyfnod nesaf eu bywydau. Y rheswm am hyn yw bod y pwyslais presennol ar 'fedrau ar gyfer cyflogaeth', ac mae hyn yn golygu bod bylchau yn y ddarpariaeth ar gyfer pobl hŷn sydd ddim yn chwilio am waith. Mae'r cwricwlwm sydd ar gael i'r dysgwyr hŷn yma, gan gynnwys y rhai sy'n gallu talu am gyrsiau, yn anhyblyg ac nid yw'n diwallu eu hanghenion nac yn hybu dysgu gydol oes yn gadarnhaol.

“

“Ble mae'r ysgolion yn hyrwyddo dulliau dysgu unigol neu bersonol, mae'r disgyblion mwy galluog a dawnus yn elwa'n fawr, yn enwedig o gael rheolaeth dros eu dulliau dysgu eu hunain a'r hyn y maen nhw'n ei ddysgu.”

Yr arweinyddiaeth mae llywodraethwyr ysgolion yn ei darparu

Mae llywodraethwyr llawer o'r ysgolion yn cyflawni eu rôl yn gyffredinol dda, ac yn cynorthwyo gwaith yr ysgol. Ond yn tua chwarter yr ysgolion, prin ar y cyfan yw gwybodaeth y llywodraethwyr am ddata perfformiad yr ysgol, er eu bod nhw'n gwybod llawer am sawl agwedd ar ei bywyd. Nid ydyn nhw chwaith yn cymharu deilliannau'r ysgol â deilliannau ysgolion tebyg, ac anaml iawn y maen nhw'n herio arweinwyr yr ysgol neu'n eu gwneud yn atebol.

Yn yr ysgolion lle barnwyd mai digonol yn unig oedd yr arweinyddiaeth, nid yw'r llywodraethwyr yn bodloni'r gofynion statudol fel cyflawni eu cyfrifoldebau diogelu neu greu adroddiadau blynyddol addas i'r rhieni. Yn yr ysgolion anfodddhaol, nid oes gan y llywodraethwyr ddigon o wybodaeth am flaenoriaethau'r ysgol nac am berfformiad y disgyblion.

Os yw llywodraethwyr i gyflawni eu rôl yn effeithiol, mae angen gwybodaeth arny'n nhw am agweddau allweddol penodol ar waith yr ysgol. Mae arweinwyr a rheolwyr yr ysgolion yn paratoi adroddiadau ar gyfer cyfarfodydd llawn o'r llywodraethwyr o leiaf unwaith y tymor. Mae is-bwyllgorau gan gyrrff llywodraethol hefyd, ac mae'r rhain yn canolbwyntio ar feysydd llywodraethu penodol fel cyllideb yr ysgol, staffio neu'r cwricwlwm. Er hynny, yn yr ysgolion ble mae'r arweinyddiaeth yn wan, mae'r wybodaeth mae'r cyrrff llywodraethol yn ei chael yn ei gwneud hi'n anodd iddyn nhw sicrhau bod yr arweinwyr yn gorfod bod yn atebol am eu gwaith. Mewn gormod o achosion, mae'r penaethiaid yn cyflwyno data perfformiad yr ysgol a mathau eraill o wybodaeth mewn ffordd sy'n cuddio unrhyw broblemau. Mae hyn yn arwain at rywfaint o laesu dwylo sy'n nodweddiadol o lawer o ysgolion

sydd heb fod yn gwella. O ganlyniad, mae'r llywodraethwyr dan gamargraff weithiau ynglŷn â pherfformiad yr ysgol, ac maen nhw'n synnu pan fydd yr arolygwyr yn codi pryderon.

Yn yr ysgolion gorau, mae gweledigaeth glir gan y llywodraethwyr sydd wedi'i seilio ar gymeriad ac ethos unigryw'r ysgol. Mae hyn yn eu helpu i chwarae rhan gadarn yn y gwaith o osod cyfeiriad yr ysgol. Yn y rôl strategol hon, mae'r corff llywodraethol yn cymryd rhan mewn deialog fywiog a heriol am y camau y dylai'r ysgol eu cymryd i sicrhau bod y disgyblion yn cyflawni ar lefel uchel, a rhagoriaeth i bawb.

Ar eu gorau, mae'r llywodraethwyr yn ymwneud yn drwyadl â'r ysgol a'i chymuned, a hefyd â'r awdurdod lleol. Mae presenoldeb gan y llywodraethwyr yn yr ysgol, ac maen nhw'n chwarae rhan mewn agweddau ar waith yr ysgol ac yn dysgu gymaint ag y gallan nhw am yr ysgol. Drwy ymweld ag ysgol, bydd y llywodraethwyr yn gallu arfarnu ei gwaith yn fwy effeithiol. Pan fydd y pwyslais wedi cael ei gytuno o flaen llaw a phan fydd pawb sy'n gysylltiedig yn deall eu pwrpas, gall yr ymweliadau yma fod yn gefnogol. Gallan nhw hefyd fod yn ffordd o adeiladu parch rhwng y staff a'r corff llywodraethu ac i ymddiried

yn ei gilydd. Drwy ddatblygu'r cyswllt â'r awdurdod lleol a chymryd rhan mewn sesiynau hyfforddi, bydd y llywodraethwyr yn gallu dysgu mwy am eu rôl a gwella'u medrau.

Mae rôl bwysig gan lywodraethwyr i'w chwarae ym mhroses hunanarfarnu'r ysgol ac wrth gynllunio ar gyfer gwella. Dylai llywodraethwyr ystyried sut mae eu hysgol yn perfformio o gymharu â'r ysgolion eraill yn eu teulu o ysgolion a'r ysgolion sy'n wynebu heriau tebyg yn ôl y meincnod prydau-ysgol-am-ddim. Mae'r wybodaeth yma ar gael i bob ysgol, a dylai'r llywodraethwyr drafod y prif negeseuon a gofyn y cwestiynau heriol fel eu bod yn gallu gwneud yr ysgol yn atebol. Yn aml, pan fydd ysgol yn perfformio'n well nag ysgolion tebyg, y ffaith fod yr ysgol yn rhoi pwyslais pendant ar godi safonau sy'n gyfrifol am hynny. Bydd gan arweinwyr a llywodraethwyr yr ysgol ddisgwyliadau uchel a byddant yn chwilio'n gyson am ffyrdd o wella.

Arfer dda yng ngwaith llywodraethu Ysgol Emmanuel

Mae Ysgol Emmanuel yn y Rhyl yn gwasanaethu ardal sydd dan anfantais yn gymdeithasol ac yn economaidd, ac mae hawl gan 49% o'i disgyblion i gael prydau ysgol am ddim. Pan gafodd yr arolygiad ei gynnal, roedd 406 o ddisgyblion amser llawn ar y gofrestr, ac roedd 61 plentyn arall yn mynychu'r feithrinfa'n rhan amser.

Mae llywodraethwyr Ysgol Emmanuel yn cael gwybodaeth fanwl am berfformiad yr ysgol, ac maen nhw'n mynd ati'n drylwyr i wneud yr ysgol yn atebol am y safonau mae'n eu cyflawni. Mae'r llywodraethwyr yn mynd ati'n uniongyrchol i fonitro safonau a darpariaeth ar draws yr ysgol, er enghraifft, drwy arsylwi gwersi a thrwy graffu ar waith disgyblion.

Mae cyfrifoldeb gan lywodraethwyr unigol am agweddau gwahanol ar waith

“

“Mae'r llywodraethwyr yn cael cyfle i herio'r staff ble mae'r targedau a'r canlyniadau'n anghyson, ac maen nhw'n gallu helpu i adnabod strategaethau addas a fydd yn sicrhau gwelliant.”

yr ysgol, gan gynnwys meysydd penodol o'r cwricwlwm. Er enghraifft, mae'r llywodraethwr sy'n gyfrifol am lythrennedd yn chwarae rhan lawn drwy fonitro safonau llythrennedd yn yr ysgol. Mae'r rôl yn cynnwys cysgodi'r cydlynedd llythrennedd drwy adolygu pa mor dda mae medrau llythrennedd y disgyblion yn cael eu datblygu ar draws y cwricwlwm. Fel rhan o'r gwaith yma, mae'r llywodraethwr yn monitro samplau o waith y disgyblion, mae'n trafod agweddau ar eu gwaith llythrennedd gyda grwpiau o'r disgyblion, ac mae'n arsylwi sampl o wersi llythrennedd. Drwy'r gweithgareddau yma, mae'r llywodraethwr sy'n gyfrifol am lythrennedd yn dysgu llawer am y ddarpariaeth a'r safonau llythrennedd yn yr ysgol, ac mae'n gallu cyfrannu'n llawn at drafodaethau'r llywodraethwyr am brif ganfyddiadau'r arolwg. Mae'r llywodraethwyr eraill sydd â chyfrifoldebau dros y cwricwlwm yn mynd drwy'r un math o brosesau.

Bob tymor, mae'r ysgol yn cynnal wythnos asesu er mwyn monitro cynnydd y disgyblion a gallu dosbarthiadau i gyrraedd y targedau a osodwyd. Mae bod yn rhan o'r gwaith yma'n helpu'r llywodraethwyr i ddeall pa mor dda mae'r dosbarthiadau unigol a'r grwpiau o ddisgyblion yn perfformio. Mae'r llywodraethwyr yn cael cyfle i herio'r staff ble mae'r targedau a'r canlyniadau'n anghyson, ac maen nhw'n gallu helpu i adnabod strategaethau addas a fydd yn sicrhau gwelliant.

Dros y tair blynedd diwethaf, mae medrau'r disgyblion wedi gwella'n gyson. Mae perfformiad yr ysgol yn ei rhoi yn y 25% uchaf o gymharu ag ysgolion sy'n debyg yn ôl y meincnodau prydau-ysgol-am-ddim, ym meysydd iaith, mathemateg, gwyddoniaeth a'r dangosydd pwnc craidd.

Y cynnydd mae darparwyr wedi'i wneud ers eu harolygiad diwethaf

Mae angen i'r rhan fwyaf o'r darparwyr wella mewn rhyw ffordd yn dilyn arolygiad, er y bydd angen i rai wella mwy nag eraill. Isod rwy'n crynhoi rhai o'r gwelliannau mae'r darparwyr wedi'u gwneud ers ein harolygiadau'r llynedd. Maen nhw'n amrywio yn ôl y sefyllfa mae'r ysgol ynddi. Yn gyffredinol mae'r darparwyr y canfuon ni'n anfoddhaol yn ystod arolygiad yn defnyddio strategaethau gwahanol i'r darparwyr hynny sy'n ceisio symud ymlaen o fod yn ddigonol i fod yn dda. Mae'r strategaethau gwella'n wahanol eto ble mae darparwyr eisoes yn dda ond yn awyddus i fod yn ddarparwyr rhagorol. Er hynny, mae rhai prosesau sy'n gyffredin i bob darparwr. Fel arfer mae unrhyw broses wella'n rhoi pwyslais clir a phendant ar wella deilliannau'r dysgwyr. Bydd y camau gweithredu wedi'u seilio ar ddadansoddi data perfformiad a mathau eraill o dystiolaeth ynglŷn â gwaith y darparwr.

Ble bynnag fo'r darparwr arni wrthi'n ceisio gwella, mae angen iddo:

- fod ag arweinyddiaeth glir ac egniol;
- sefydlu polisiâu a systemau sy'n berthnasol i'r darparwr cyfan, a'u cymhwyso drwyddo draw;
- canolbwyntio ar wella safonau pob dysgwr fel y brif flaenoriaeth;
- canolbwyntio ar ansawdd yr addysgu a'r asesu fel yr allwedd i wella safonau;
- dadansoddi data perfformiad yn drylwyr er mwyn adnabod y manau penodol sydd angen eu gwella;
- rhoi pwyslais cyson ar wella llythrennedd a rhifedd;
- bod â disgwyliadau uchel a gwneud pob aelod o'r staff yn atebol am ei faes cyfrifoldeb; a
- theilwra'r profiadau dysgu i ddiwallu anghenion grwpiau penodol o ddysgwyr.

Pan fydd darparwr yn anfoddhaol mewn nifer o agweddau ar ei waith, mae'n tueddu i fabwysiadu dull sy'n rhoi pwyslais ar anfon cyfarwyddiadau o'r brig i lawr, gyda'r nod o ddelio'n gyflym â'r prif wendidau. Yr agweddau sy'n fwyaf tebygol o fod angen sylw ar frys yw:

- gwella ymddygiad a phresenoldeb y dysgwyr;
- codi lefelau medrau sylfaenol drwy ddefnyddio strategaethau ymyrryd a gwneud yn siŵr bod pob aelod o'r staff yn derbyn cyfrifoldeb dros wella llythrennedd a rhifedd;
- pennu rolau a chyfrifoldebau clir i bob rheolwr;
- sefydlu systemau rheoli llinell effeithiol sy'n gwneud pobl yn atebol;
- datblygu diwylliant o hunanarfarnu sydd wedi'i seilio ar ddadansoddi data perfformiad ac arsylwi gwersi'n systematig; a
- sicrhau bod trefniadau rheoli perfformiad yn canolbwyntio ar adnabod tanberfformio a rhoi sylw iddo.

Wrth symud o ddigonol i dda, mae'r darparwyr yn tueddu i roi dull mwy cydweithredol ar waith er mwyn ceisio gwella. Mae'r math yma o ddull yn tueddu i gynnwys defnyddio data i osod targedau i'r dysgwyr, ac olrhain eu cynnydd yn ofalus. Mae'r rôl arwain yn cael ei hymestyn, ac mae mwy o'r staff yn derbyn cyfrifoldeb dros agweddau ar waith yr ysgol gyfan. Bydd mwy o weithgorau'n symud tasgau neu brosiectau penodol yn eu blaenau. Bydd rheolwyr canol yn chwarae rôl bwysicach hefyd drwy arsylwi gwersi, a drwy ganolbwyntio mwy a mwy ar arfarnu ansawdd addysgu a dysgu wrth drafod â'r staff. A bydd cynllunio ar gyfer gwella'n cynnwys gweithredu ar farn y staff a'r dysgwyr ac ymateb mewn ffordd adeiladol i'w hawgrymiadau.

Mae darparwyr rhagorol yn datblygu dull cydweithredol, agored a chynhwysol o symud o fod yn dda i fod yn ardderchog. Mae'r dull wedi'i seilio ar ddisgwyliadau uchel, ac mae'n cynnwys llawer o gysondeb yn y ffordd mae pob agwedd ar waith y darparwr yn cael ei chyflawni. Byddan nhw'n rhoi mwy o bwyslais ar ddatblygu medrau dysgwyr ar lefel uwch, yn enwedig eu medrau meddwl. Bydd y diwylliant o arsylwi sesiynau'n rhan ganolog o waith y darparwr, a bydd yn canolbwyntio ar effaith addysgu a hyfforddi ar gyflawniadau'r dysgwyr. Bydd prosesau hunanarfarnu a myfyrio wedi'u sefydlu'n gadarn. Bydd llawer o'r staff yn cymryd rhan weithredol yng ngweithgareddau'r darparwr ei hun ac mewn gweithgareddau allanol, gyda'r nod o wella'r addysgu, yr hyfforddi a'r dysgu. Bydd y dysgwyr yn chwarae rôl bwysig yn y gweithgareddau gwella a byddan nhw'n mynd ati'n gyson i gyfrannu at baratoi cynlluniau a pholisïau gwella.

“

“Bydd llawer o'r staff yn cymryd rhan weithredol yng ngweithgareddau'r darparwr ei hun ac mewn gweithgareddau allanol, gyda'r nod o wella'r addysgu, yr hyfforddi a'r dysgu.”

Barn dysgwyr a rhieni am ysgolion ac am ddarparwyr eraill

Fel rhan o'n trefniadau arolygu newydd, rydyn ni'n gwahodd sampl o ddysgwyr i lenwi holiaduron am eu profiadau addysgol. Am y tro cyntaf eleni, mae gennym ddarlun cenedlaethol o farn y dysgwyr am eu haddysg, ac mae'r darlun hwnnw wedi'i seilio ar ymatebion tua 16,500 o ddisgyblion cynradd a 7,000 o ddisgyblion uwchradd.

Mae'r darlun yn un cadarnhaol i raddau helaeth. Yn yr ysgolion cynradd ac uwchradd, mae tua 95% o'r disgyblion yn teimlo'n ddiogel yn yr ysgol ac yn meddwl eu bod nhw'n gwneud yn dda.

Dyweddodd cyfran debyg o ddisgyblion fod athrawon eu hysgol yn eu helpu i ddysgu ac i wneud cynnydd. Mae dros 95% o ddisgyblion ysgolion cynradd yn dweud eu bod nhw'n gwybod at bwy y gallan nhw fynd i siarad os ydyn nhw'n pryderu neu'n gofidio. Maen nhw'n dweud eu bod yn cael llawer o gyfleoedd rheolaidd i wneud ymarfer corff, a bod yr ysgol yn eu haddysgu sut i aros yn iach.

Er hynny, mae tua thraean o'r disgyblion uwchradd a chwarter y disgyblion cynradd yn mynegi pryderon am ymddygiad disgyblion eraill. Mae dros draean o'r disgyblion uwchradd yn teimlo nad ydyn nhw'n cael digon o gyfleoedd i ddylanwadu ar y gwaith maen nhw'n ei wneud. Ac mae tua thraean o'r disgyblion uwchradd yn dweud nad yw eu gwaith cartref yn eu helpu i ddeall a gwella'u gwaith.

Rydyn ni hefyd yn gwahodd rhieni disgyblion ysgol i lenwi holiaduron, ac mae cyfanswm o tua 12,500 o rieni wedi ymateb (9,000 cynradd a 3,500 uwchradd). Roedd dros 85% o rieni ysgolion uwchradd a 90% o rieni ysgolion cynradd a anfonodd holiaduron yn ôl yn ymateb yn gadarnhaol i'r holl gwestiynau am waith yr ysgol. Mae dros 95% o'r rhieni'n cytuno bod eu plant yn hoffi'r ysgol a'u bod wedi cael help i setlo'n dda yn ystod eu dyddiau cyntaf yn yr ysgol. Mae cyfran debyg o'r rhieni'n fodlon ar ysgol eu plentyn, maen

nhw'n meddwl fod yr addysgu'n dda a bod eu plentyn yn gwneud cynnydd da. Ond mae tua 15% o rieni'r disgyblion uwchradd yn mynegi pryderon am ymddygiad disgyblion ac yn teimlo nad ydyn nhw'n cael gwybodaeth ddiweddar am gynnydd eu plant.

Mae dysgwyr mewn sefydliadau addysg bellach, lleoliadau yn y gwaith a dysgu oedolion yn y gymuned yn dweud pethau cadarnhaol hefyd am y rhan fwyaf o'r agweddau ar eu profiadau dysgu. Yn y sectorau yma, mae 95% o'r dysgwyr yn dweud eu bod nhw'n mwynhau dysgu, eu bod wedi cael gwybodaeth dda gan y darparwr pan oedden nhw'n dewis eu rhaglenni dysgu, eu bod yn cael cymorth personol da gan diwtoriaid, hyfforddwy ac aseswyr, a bod y staff yn eu helpu i wneud cynnydd da. Mae cyfran debyg o'r dysgwyr o'r farn fod cymryd rhan yn eu rhaglenni dysgu wedi'u helpu i wella'u medrau bywyd, tra bod 97% yn dweud y bydd eu dysgu'n eu helpu i gyflawni eu nodau. Mae bron yr holl ddysgwyr yn y lleoliadau yn y gwaith yn dweud eu bod yn gallu manteisio ar leoliadau gwaith o safon a bod cyflogwyr yn eu cefnogi'n dda yn y lleoliadau. Ond mae tua un o bob chwech o'r dysgwyr mewn sefydliadau addysg bellach a dysgu oedolion yn y gymuned yn teimlo nad ydyn nhw'n cael manteisio ar leoliadau gwaith o safon ac nad yw eu cyflogwyr yn eu cefnogi'n dda yn eu lleoliadau.

Heriau i addysg a hyfforddiant ôl-16

Diwallu anghenion yr economi

Yn gyffredinol, mae darparwyr ôl-16 yn parhau i ddarparu'r medrau technegol ac ymarferol a'r hyfforddiant proffesiynol i ddysgwyr sy'n angenrheidiol mewn swyddi ac yn y dasg o adfywio economïau ein cymunedau.

Mae gwelliant graddol wedi bod dros y blynyddoedd diwethaf yn niferoedd y dysgwyr sy'n mynd ymlaen i addysg bellach neu hyfforddiant, a gwelliant yn y deilliannau arolygu ar gyfer darparwyr dysgu yn y gwaith a sefydliadau addysg bellach. Er hynny, mae angen i ddarparwyr wneud mwy i ddenu dysgwyr i feysydd technolegau peirianeg a gweithgynhyrchu, ac i ddilyn cyrsiau adeiladu a gweinyddu busnes. Hefyd, mae angen i ddeilliannau dysgwyr ar rai cyrsiau yn y meysydd yma wella mwy.

Mae angen i bob darparwr ddod o hyd i ffyrdd o ymateb yn well i anghenion economi eu hardal. Gall darparwyr gyflawni hyn drwy roi sylw mwy gofalus i wybodaeth am y farchnad lafur a thrwy wella'u cysylltiadau â'r cyflogwyr. Yn rhy aml mae'r cysylltiadau sydd gan sefydliadau addysg bellach â chyflogwyr wedi'u seilio ar berthynas hanesyddol yn hytrach nag ar gynllunio i ddiwallu anghenion rhanbarthol neu genedlaethol newydd sy'n dod i'r amlwg. Maen nhw'n tueddu i fod yn gryf mewn ychydig o feysydd dysgu fel peirianeg, gofal ac arlwygo, ond nid ydyn nhw wedi datblygu digon ar rai meysydd dysgu galwedigaethol eraill, os ydyn nhw wedi'u datblygu o gwbl.

Mae ysgolion a darparwyr ôl-16 yn rhannu un her fawr, sef ceisio darparu profiad gwaith

perthnasol a defnyddiol i'w dysgwyr, yn enwedig yn yr oes hon pan mae arian yn brin. Maen nhw'n amrywio ar hyn o bryd o ran faint maen nhw'n llwyddo i gyflawni'r nod yma. Drwy weld y gwahanol ddarparwyr yn cydweithio'n well yn y rhanbarthau, fe allai hynny arwain at gydweithredu mwy effeithlon. Gall hyn hwyluso'r broses o ddod o hyd i leoliadau gwaith ac o'u rheoli, gyda'r nod o baratoi pobl ifanc yn well i symud i fyd gwaith ar ôl cwblhau eu haddysg a'u hyfforddiant.

Er mwyn ymateb yn well i ddiwydiant ac i ddysgwyr o'r gymuned, mae angen i'r darparwyr wella'u cynllunio strategol. Mae'n naturiol i ddarparwyr fod yn awyddus i barhau â phatrwm y cwricwlwm a'r cyrsiau maen nhw wedi'u sefydlu dros gyfnod o amser, ac mae'r patrwm yma'n aml yn cyfateb yn eithaf agos i ddyheadau'r dysgwyr maen nhw'n eu cofrestru. Nid ydyn nhw'n gofyn a ydyn nhw'n addasu'n ddigon cyflym i amgylchiadau ac i anghenion sy'n newid. Er enghraifft, nid yw'r colegau'n monitro'n ddigon gofalus faint o ddysgwyr o gefndiroedd o amddifadedd sy'n cofrestru, sef dysgwyr sy'n derbyn lwfans cynhaliaeth addysg. Byddai gwneud hynny'n gyfle i'r colegau sicrhau eu bod yn diwallu anghenion yr holl bobl ifanc o'r cymunedau maen nhw'n eu gwasanaethu.

Partneriaethau

Edrychodd ein harolygiadau eleni ar fathau gwahanol o weithio mewn partneriaethau. Mae rhai partneriaethau'n gweithio'n dda, ond mae angen cryfhau rhai eraill.

Mae'r sector addysg bellach wedi bod yn gweithio gydag ysgolion lleol a darparwyr eraill, gan lwyddo i wahanol raddau i gynnig dewis gwell o gyrsiau i ddysgwyr, i rannu adnoddau ac i osgoi dyblygu'r ddarpariaeth. Ond ar draws y sectorau ôl-16, nid yw dysgwyr bob amser yn cael y wybodaeth, y cyngor a'r arweiniad annibynnol gorau am y cyrsiau a fyddai'r rhai mwyaf addas. Nid yw'r arweiniad wedi'i seilio bob tro chwaith ar wybodaeth ddiweddar am y farchnad lafur, sef gwybodaeth arbennig o bwysig a fyddai'n eu helpu i ddewis llwybrau dysgu priodol sy'n arwain at swyddi neu at astudio ar lefel uwch.

Mae llawer o enghreifftiau da ym mynd dysgu oedolion yn y gymuned o weithio mewn partneriaethau gweithredol. Ond mae gormod o achosion o hyd o gynllunio gwael ar lefel awdurdod lleol, ac mae hyn yn dyblygu cyrsiau'n ddiangen. Yn rhy aml, mae'r ddarpariaeth yn cael ei chynllunio i fanteisio ar y ffrydiau ariannu sydd ar gael yn hytrach nag i roi sylw i anghenion yr ardal gyfan. Nid yw partneriaethau bob amser yn cynnwys y trydydd sector, sy'n chwarae rhan bwysig drwy gyflwyno addysg yn lleol i grwpiau sy'n agored i niwed a grwpiau sydd wedi'u gwthio i'r ymylon.

Nid yw darparwyr yn gweithio'n ddigon agos gyda'i gilydd i rannu arbenigedd a chyfleusterau, ac yn enwedig i ddarparu patrwm cydlynus o gymorth llythrennedd i ddysgwyr. Mae Partneriaeth Dysgu Rhanbarthol De Orllewin Cymru, sy'n datblygu darpariaeth ar ffurf hyfforddiant medrau hanfodol yn y rhanbarth, yn enghraifft dda o sut gall darparwyr gynllunio'n fwy effeithiol er mwyn diwallu anghenion dysgwyr unigol a gofynion economi'r ardal.

Defnyddio data

Ar draws yr holl sectorau ôl-16, y System Gynllunio ac Ariannu Genedlaethol yw'r prif beth sy'n ysgogi'r broses o gasglu data. Mae'r system yn cael ei hadolygu ar hyn o bryd. Nid yw darparwyr yn casglu nac yn defnyddio data'n ddigon cadarn i ddangos bod eu strategaethau'n effeithio ar y dasg o wella medrau dysgwyr. Nid ydyn nhw'n mynd ati'n systematig ym mhob rhan o'r cwricwlwm i olrhain cynnydd eu dysgwyr ym meysydd llythrennedd, rhifedd a thechnoleg gwybodaeth a chyfathrebu. Nid yw darparwyr yn gallu dangos bob tro sut mae'r broses o ddadansoddi a dehongli data wedi dylanwadu ar eu penderfyniadau ynglŷn ag addysgu, y cwricwlwm a defnyddio adnoddau. Ac nid ydyn nhw'n dangos sut mae eu penderfyniadau – er enghraifft, am ddyrannu adnoddau neu fuddsoddi mewn meysydd dysgu – wedi arwain at ansawdd a deilliannau gwell.

“

“Yn rhy aml, mae'r ddarpariaeth yn cael ei chynllunio i fanteisio ar y ffrydiau ariannu sydd ar gael yn hytrach nag i roi sylw i anghenion yr ardal gyfan.”